

KLASYCYZM W SZTUCE EUROPEJSKIEJ

1750-1850

Nazwa klasycyzm pochodzi z łacińskiego *classicus* - wzorowy, pierwszorzędny, wyuczony. Klasycyzm rozwijał się na przełomie XVIII i XIX wieku. Podstawa sztuki klasycystycznej, jej koncepcja piękna i zasady kompozycji czerpią z Antyku. Formułę sztuki kształtowało zainteresowanie historią, szczególnie starożytną, odkrycie Pompejów i Herkulanum. Oświeceniowy racjonalizm, umiarkowanie i szukanie porządku także wpłynęły na gust epoki, dla której prostota, proporcje, umiar stanowiąc będą o pięknie dzieła, zatem punktem odniesienia była sztuka i kultura starożytnej Grecji i Rzymu.

Klasycyzm występował też jako swoisty nurt w obrębie barokowej sztuki francuskiej (malarstwo N. Poussina, architektura F. Mansarta i C. Perrault). W węższym znaczeniu jako kierunek artystyczny wystąpił w połowie XVIII w i określany jako neoklasycyzm objął prawie całą Europę i Amerykę Północną, stanowiąc reakcję na przesadę sztuki późnego baroku, inspirowany ideologią oświecenia odnoszącą się do starożytnych praw natury i rozumu, ujętych w zasady uniwersalnego racjonalizmu.

Silne impulsy płynęły z Włoch z odkrytego Herkulanum (1711) i Pompejów (1748) oraz teorii renesansowych A. Palladia. Głównym teoretykiem klasycyzmu był niemiecki

historyk sztuki i konserwator J.J. Winckelmann - twórca definicji klasycyzmu opartej na "szlachetnej prostocie i spokojnej wielkości".

Największe znaczenie dla upowszechnienia idei klasycyzmu miała grafika G.B. Piranesiego z widokami zabytków starożytnego Rzymu oraz fantazjami architektonicznymi. Pomimo włoskich korzeni głównym ośrodkiem klasycyzmu była Francja, gdzie styl ten objął fazy: stylu Ludwika XVI, dyrektoriatu, empire'u. W Anglii odpowiadał mu styl Gregorian i styl Adamów, w Polsce zaś styl Stanisława Augusta.

Możemy wyróżnić dwa źródła korzeni klasycyzmu: Grecję i Rzym. Pojawiają się także motywy egipskie, dzięki zbadaniu sztuki egipskiej przez naukowców francuskich w czasie wyprawy napoleona w 1798 roku.

OJCOWIE KLASYCYZMU

Johann Winckelmann

Autor dzieła "O naśladowaniu starożytnych"
twórca klasyfikacji rzeźby greckiej
zwolennik antyku greckiego

Giovanni Battista Piranesi

Autor grafik „Starożytności rzymskie”
propagator wyobraźni
zwolennik antyku rzymskiego

Cechy klasycyzmu:

* wzorowanie się na architekturze starożytnej Grecji i Rzymu (rzymski Panteon i Partenon w Atenach)

* statyka zamiast dynamizmu

* spokój - przeciwieństwo barokowej ekspresji

* obraz idealistyczny

* ważniejszy był kształt niż barwa

DZIEDZINY SZTUK

W malarstwie klasycystycznym ceniono umiar i porządek. Malarstwo reprezentowało jasne koncepcje plastyczne i doskonały rysunek, któremu był podporządkowany kolor. Realizowano tematykę historyczną, mitologiczną oraz współczesną - aktualną politycznie, bujnie rozwijał się portret. Niektórym tematом zaczerpniętym z antyku nadawano współczesny wydźwięk propagandowy. Ulubionymi zabiegami stosowanymi przez artystów były: idealizacja, wygładzanie płótna (efekt finis), kompozycja statyczna, symetryczna, patetyczne gesty postaci.

Przysięga Horaccjuszy, J.L.David

- temat zaczerpnięty z antyku,
- kompozycja statyczna, zamknięta,
- gama barw szeroka,
- kolor podporządkowany rysunkowi
- efekt finis (gładkiego wykończenia)
- wystudiowane gesty postaci

Edyp i Sfinks, J.A.D. Ingres

- najważniejszy rysunek,
- dokładnie oddany detal,
- plama barwna podporządkowana konturowi,
- idealizacja,
- gesty pozbawione emocji, wystudiowane,
- tematyka mitologiczna.

Do najwybitniejszych twórców klasycyzmu zaliczamy z pewnością **Jacques-Louis Davida**. Był on nie tylko malarzem, ale także projektantem mody i wnętrz. Początkowo malujący dla mieszczaństwa francuskiego okresu Wielkiej Rewolucji, zaspokajając potrzeby patriotyczne i estetyczne społeczeństwa. Następnie stał się czołowym malarzem Napoleona I, tworząc akademickie kompozycje na potrzeby dworu cesarskiego oraz liczne portrety władcy. Jego dzieła: **Przysięga Horacjuszy, Śmierć Sokratesa, Śmierć Marata, Portret madame Recamiere, Napoleon na przełęczy św. Bernarda.**

Innym malarzem tamtego okresu był **Jean Auguste Ingres** - uczeń Davida. Znany był z portretów i aktów. Poza nimi interesowały go sceny historyczne i mitologiczne. Uwielbiał twórczość Fidiasza. W przeciwieństwie do swojego nauczyciela, nie angażował się w życie polityczne i społeczne. Malował liczne portrety nowej arystokracji. Jego największymi dziełami są: **Edyp i Sfinks**, **Napoleon na tronie**, **Princesse de Broglie**, **Wielka odaliska**, **łaźnia turecka**.

Rzeźba klasycystyczna opierała się głównie na wzorach antycznych, harmonii i ścisłych proporcjach ludzkiego ciała. W kompozycji naśladowano rzeźby antyczne, stosowano kontrapost. Faktura była gładka, modelunek bryły miękkiej. Rzeźbiarze sięgali po tematykę mitologiczną. W portretach często przedstawiali postać stylizowaną na antycznego boga jak np. Paulina Borghese jako Wenus dłuta włoskiego rzeźbiarza Antonio Canovy. Rzeźba była idealizowana, dbano o ukazanie piękna ludzkiego ciała, którego, tak jak w starożytnej Grecji, upatrywano w proporcjach.

Rzeźbę klasycyzmu tworzone również pod wpływem odkryć archeologicznych w Italii i fascynacji rzeźbą antyku. Poszukiwano harmonii proporcji i ideału piękna, dążąc do efektu wirtuozerii technicznej w ulubionych gatunkach marmuru. Realizowano tematykę

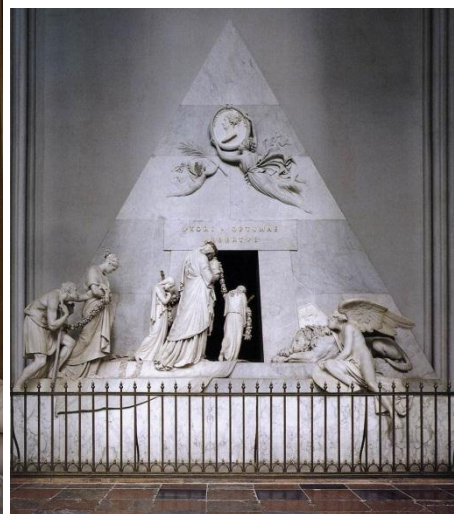
mitologiczną, alegoryczną i portretową, wykonywano monumentalne kompozycje figuralne, troszczono się o precyzyjny detal architektoniczny.

Paulina Borghese jako Wenus, A.Canova

- *nawiązanie do antyku,*
- *idealizacja,*
- *wystudiowana poza,*
- *gładki modelunek,*

- *kompozycja statyczna,*
- *postać ukazana w akcie,*
- *uchwycenie proporcji,*
- *odwzorowanie detalu.*

Antonio Canova zwany był „Michałem Aniołem swoich czasów”. Był rzeźbiarzem pochodzącym z Wenecji. W Rzymie stworzył grobowce papieży oraz licznych popiersi portretowych. Pracował w Wiedniu dla Marii Krystyny i dla napoleona. Jego dzieła: Paulina Borghese jako Wenus, Trzy Gracje, Amor i Psyche, Nagrobek Marii Krystyny w Kościele Augustianów w Wiedniu.

Duński rzeźbiarz **Bertel Thorvaldsen**. W 1820 roku przejeżdżał przez Berlin, Drezno i Warszawę, gdzie miał wywiązać się z umowy i stworzyć pomnik polskiego bohatera narodowego, księcia Józefa Poniatowskiego. Dodatkowo udało mu się wykonać parę innych zleceń będąc w Polsce, między innymi popiersie cara Aleksandra I oraz Mikołaja Kopernika. Jego dzieła: **Ganimedes i orzeł**, **Posąg konny księcia Józefa Poniatowskiego**, **Jazon**, **Posąg Mikołaja Kopernika**.

Architektura okresu klasycyzmu charakteryzuje się zastosowaniem antycznych porządków: doryckiego, jońskiego, korynckiego, prostą bryłą opartą na równowadze pionów i poziomów, czytelną konstrukcją. Detal i dekoracja stosowane są z umiarem. W rozwoju architektury widać dwa nurty, jeden odwołujący się do architektury greckiej, drugi rzymskiej. Nurt nawiązujący do antycznego Rzymu oparty był na najświetniejszych budowlach Rzymu (np. Panteon), operujący planami centralnymi z kopułami, kolumnadami, np. Panteon w Paryżu dzieło J.G. Soufflot), czy Łuk Triumfalny w Paryżu autorstwa Chalgrin. Nurt operujący wzorami ze starożytnej Grecji, np. kościół Św. Marii Magdaleny Pierra Vignon, a cechuje go wprowadzanie kolumnad, rzuty podłużne.

Cechy architektury klasycystycznej:

- * wzorowanie się na starożytnych budowlach greckich i rzymskich oraz na niektórych budowlach odrodzenia;
- * kopiowanie elementów architektury starożytnej;
- * budowle wznoszone na planie zwartym, koła lub prostokąta;

- * stosowanie kolumnad i kolumnowych portyków ze zwieńczeniem w kształcie tympanonu; pilastrów, dużych okien; tympanon przeważnie dekorowany płaskorzeźbą;
- * dążenie do uzyskania efektu harmonii, zrównoważonej kompozycji, stosowanie symetrii;
- * w opozycji do baroku przeważają fasady o liniach prostych bez wygięć i skrętów;
- * oszczędne stosowanie zdobnictwa; jeżeli się pojawiają, są to uskrzydłone postacie lwów z ludzkimi głowami, orły, wieńce, wazony, girlandy z róż, kokardy, hełmy, tarcze, skrzyżowane sztandary nawiązujące do tradycji cesarstwa rzymskiego;
- * rozwój budownictwa użyteczności publicznej, takiego jak: urzędy, teatry, szpitale, szkoły, zakładane wówczas muzea;
- * pałace – duże, niskie, wydłużone, na planie prostokąta z wysuniętą częścią środkową ozdobioną portykiem;
- * we wnętrzach wielkie, podłużne, jasne sale, chętnie malowane na biało, płaskie sufity; okna duże, kwadratowe;
- * kościoły – często na planie koła, przykryte kopułą.

Stosowano ornamentykę zaczerpniętą z antyku:

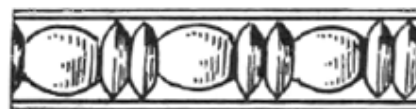
FRYZ PALEMTOWY

MEANDER

BUKRANION

ASTRAGAL

FRANCJA

We Francji styl klasycystyczny dzielimy na trzy fazy:

1750-1790 – styl Ludwika XVI

1790-1795 – styl dyktoriatu

1795-1830 – styl empire

Późny klasycyzm swe najbardziej monumentalne oblicze osiągnął w czasach Napoleona I jako oficjalny styl cesarstwa i nosi nazwę empire'u. Główne cechy to nawiązanie do starożytności, zwłaszcza Grecji i Egiptu, monumentalizm, bogactwo ornamentacji.

Wnętrza utrzymywano w jasnych kolorach z regularnym podziałem, dekorowane motywami pompejańskimi, sufity zdobiono stiukiem, detale złocono. Dużą rolę odegrały drapowane tkaniny. Projektowano meble o nowych formach, chociaż antykizujące, często wykonane w masywnym mahoniu ze złoconymi nakładkami. W ornamentyce stosowano motywy egipskie i rzymskie: sfinksy, lwy, łabędzie, orły, trofea i panoplia, różgi liktorskie, harfy, liry, monogramy N w wieńcu laurowym.

Jacques Ange Gabriel – Petit Trianon, Wersal

Jacques Germain Soufflot – Panteon, Paryż

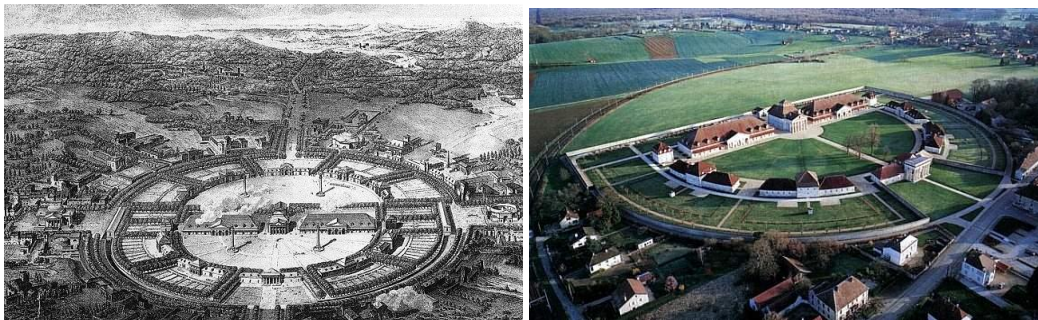
Pierre Vignon - Kościół Marii Magdaleny, Paryż

Jean-Francois-Therese Chalgrin – Łuk Triumfalny, Paryż

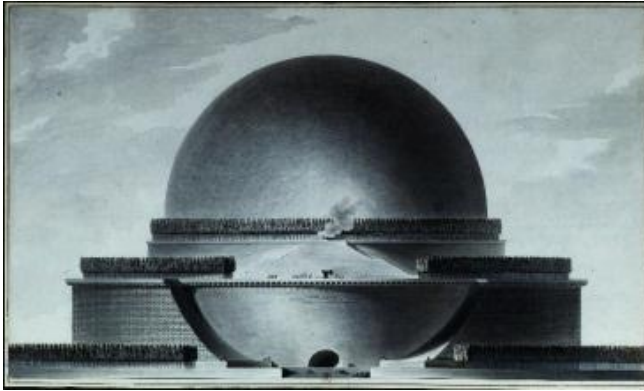
ARCHITEKTURA REWOLUCYJNA

Faza klasycyzmu, którą charakteryzuje surowa, czysta geometria, monumentalna, prosta, architektura elementarna. Pod wpływem oświecenia francuscy architekci końca XVIII wieku, a zwłaszcza Ledoux pragnęli, aby dzieło architektury "przemówiło": jego typ, forma i dekoracja miały informować o funkcji. Preferowano proste, często przeskalowane formy, jak koło i kwadrat lub ciągnące się w nieskończoność kolumnady czy szerokie płaszczyzny ścian – elementy te w rzeczywistości wywierały nużące wrażenie i pomimo idealistycznego zamysłu nie miały żadnej funkcji dydaktycznej.

Claude Nicolas Ledoux, Arc-et-Senans (Chaux)

Zrealizowana koncepcja miasta idealnego – Chaux; wydobywano tam sól, produkcja soli była ściśle kontrolowana, stąd zakład przemysłowy otoczony murem, budynek bramny, wewnątrz mieszkania pracowników, wspólna kuchnia, budynki do odkażania soli

Etienne Boulle, Cenotaf Newtona

Kula ziemiska z drzewami, dwa wejścia; wewnątrz – model kosmosu, astrolabium;

ANGLIA

PALLADIANIZM

Klasycyzujący nurt w architekturze europejskiej, rozwijający się pod wpływem teorii i twórczości Andrei Palladia. Palladio, ostatni z wielkich włoskiego renesansu, czerpał z architektury starożytnego Rzymu. Jego budynki cechuje doskonałość proporcji połączona z funkcjonalnością i prostotą. Stworzył typ podmiejskiej willi, wzorowanej na antycznych rezydencjach, projektował też budynki użyteczności publicznej (palazzi), kościoły i mosty. Stosował tzw. wielki porządek (inaczej – kolosalny porządek) – polegający na ozdobieniu fasady kolumnami lub pilastrami na wysokości co najmniej dwóch kondygnacji. Zastosowanie tegoż porządku jest jedną z charakterystycznych cech stylu palladiańskiego, podobnie jak monumentalizm, szlachetna prostota, oszczędność dekoracji i doskonałość proporcji.

Styl palladiański zainicjował angielski architekt Inigo Jones (1573-1652), który podróżował po Włoszech, poznając architekturę antyczną i przywiózł do Anglii kilka rysunków Palladia. W 1615 roku Jones został mianowany nadwornym architektem i otrzymał szereg zamówień na reprezentacyjne budowle, które realizował w stylu palladiańskim. W 1709 roku w Anglii wydano epokowy traktat Palladia - „Cztery księgi o architekturze”. Dzieło to wywarło znaczący wpływ na twórczość Wrena. Bodaj najdoskonalszy przykład angielskiego palladianizmu to projekt lorda Burlingtona – Chiswick House, którego pierwowzorem jest sławna Villa Rotonda Palladia.

British Museum

lord Burlington, Chiswick House

NIEMCY

Na terenie Królestwa Prus poszukiwano stylu narodowego, którego wyrazem miał być klasycyzm. Twórcą stylu i najważniejszym przedstawicielem był **Karl Friedrich Schinkel**.

Karl Freidrich Schinkel, Altes Museum, Berlin

Carl Gotthard Langhans, Brama Brandenburska, Berlin